

חובת הקמת תלמודי תורה

שאל דוד בוצ'קו¹

מצוות 'תלמוד תורה' מחייבת כל אדם לעסוק בדברי התורה, אולם לחובה זאת יש גם פן ציבורי בו אנו נעסוק במאמר זה – החובה לדאוג למוסדות חינוך בהם כל ילד יוכל לשבת ולהגות בדברי התורה. מתוך העיון בדברים נעמוד גם על שאלה המצויה כיום: האם ניתן לדרוש ממוסדות תורניים לאחד את המוסדות כדי לחסוך בעלויות.

תקנת יהושע בן גמלא

המשנה במסכת בבא בתרא (כ, ע"ב) מביאה כי שכניו של אדם יכולים למנוע בעדו מלפתוח חנות בחצרם המשותפת, שהרי הקונים יוצרים רעש המפריע לבני החצר. אמנם המשנה מוסיפה כי השכנים אינם יכולים לטעון כי 'קול התינוקות' מפריע לשנתם. בגמרא (כא, ע"א) מסביר רבא כי התינוקות אמנם יוצרים רעש, אולם השכנים אינם יכולים למנוע את הדבר משום שהמדובר הוא בתינוקות הבאים ללמוד תורה אצל הרב שלהן:

...אמר רבא: סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל, שבתחלה מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה... התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים... ועדיין מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך (=עיר מחוז) ופלך, ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז (=תחילת הלימוד היתה בגילאי 16-17), ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא (=גיל הנעורים המרדני יצר מצב בעייתי, משום שכאשר המלמד היה כועס על התלמיד היה הנער מורד במלמד ומפסיק ללמוד). עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע

אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: עד שית לא תקביל (=אל תקבל ללמוד אצלך תלמיד שלא הגיע לגיל שש), מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא (=אחרי גיל שש קבל אותו, ותאכיל אותו בתורה כמו שור). ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית לינוקא (=כאשר אתה מכה ילד כדי לחנכו), לא תימחי אלא בערקתא דמסנא (=אל תכה אותו אלא ברצועות של מנעלים, כלומר – מכה קלה). דקארי – קארי, דלא קארי - ליהוי צוותא לחבריה (=אם הילד לומד – שילמד, ואם אינו לומד - אינך צריך לייסרו יותר מדי או לסלקו, אלא ישב בצוותא עם חבריו, וסופו שילמד). מיתיבי: ... מי שיש לו בית בחצר השותפין הרי זה לא ישכירנו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרדי, ולא לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי (=הרי שאף מלמד תינוקות אינו יכול ללמדם בחצר המשותפת, ודלא כמו שהסביר רבא)? הכא במאי עסקינן בסופר מתא (=מדובר כאן במלמד התינוקות של כל העיר, שאחראי על כל המלמדים בעיר, ורק מלמד שכזה אינו יכול לעשות כך בחצר המשותפת משום ששעבודתו גורמת לרעש גדול ביותר).

התורה מחייבת באופן פרטי ללמד את הילדים תורה, כמו שנאמר 'ושננתם לבניך', אולם תקנתו של יהושע בן גמלא הוסיפה נדבך חדש: על הציבור לארגן מערכת חינוכית ציבורית בכל מקום שבה יזכו הילדים ללמוד תורה.

¹ בעריכת הרב שמואל ישמח שכתב גם את ההערות

עלינו להבין מה היה החידוש בתקנתו של יהושע בן גמלא, שהרי מצאנו בגמרא כי כבר המלך חזקיהו דאג ללימוד התורה של כל ילדי ישראל:

... מה עשה (חזקיהו)? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: 'כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו'.

בדקו מדן ועד באר שבע - ולא מצאו עם הארץ, מ(העיר)גבת ועד (לעיר) אנטיפרס - ולא מצאו תינוק ותינוקת

איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה (סנהדרין צד, ע"ב)²

ייתכן שההבדל בין מעשיו של חזקיהו המלך ובין תקנתו של יהושע בן גמלא נעוץ בהבדל שקיים בין השניים בשיטת החינוך: יהושע בן גמלא לא היה מלך ולא יכל לכפות איש לקיים את רצונו. המערכת החינוכית שהוקמה על פי תקנתו היתה בנויה על הזדהות של התלמידים עם התורה, ובמרכז עמדה האהבה ולא היראה. משום כך תיקן יהושע בן גמלא שהכנסת התלמיד לתלמוד התורה תהיה כבר בגיל צעיר, לפני שהתלמיד עיצב את זהותו, ובטרם תבער בתוכו ההתנגדות האופיינית לגיל ההתבגרות. שיטה זו מתבטאת גם בדברי האמורא רב, המובאים בהמשך הגמרא, לפיהם יש להכות את התלמידים באופן סימלי ועדין – ברצועת המנעל – שהרי עיקר החינוך בא מתוך אהבה.

כך מסביר המהרש"א גם את דברי רב שמואל לפיהם יש להאכיל את התלמיד בתורה כפי שמאכילים את השור:

שילמוד עמו בנחת, כמו שמאכילין השור בידים, ולא יכנו וירדנו בכוח ללמוד כמו שאובסים הגמל ומאמירין

העגלים שמאכילים אותם בעל כרחם³

לעומת יהושע בן גמלא הרי שאצל חזקיהו המלך היה המצב שונה: המלך בכוחו לכפות את העם לקיים את דבריו. חזקיהו נעץ חרב בבית המדרש והלימוד היה מתוך הכרח. נראה שזו כוונת הגמרא (סנהדרין צד, ע"א) המביאה כי חזקיהו לא נעשה משיח משום שלא אמר שירה: אהבת ה' גורמת לאדם לשיר ולשבח את הבורא על ניסיו וטובותיו, אך עבודת ה' בימי חזקיהו היתה בנויה בעיקרה על מידת היראה, ומשום כך לא זכה חזקיהו לשלימות המשיחית. 'זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו' שכן לולא החדיר יהושע את האהבה במערכת החינוכית היתה משתכחת תורה מישראל⁴.

שיטתו החינוכית של רבי חייא

הגמרא במסכת כתובות (קג, ע"ב) מציינת אדם נוסף שדאג שלא תשתכח תורה מישראל, הלא הוא רבי חייא:

כי הוו מינצו ר' חנינא ור' חייא (=כאשר היו מתנצחים ר' חנינא ור' חייא), אמר ליה ר' חנינא לר' חייא: בהדי דידי

מינצת (=וכי עימי אתה מתקוטט)?! דאם חס ושלום נשתכחה תורה מישראל, מהדרנא ליה מפלפולי (=והרי אף אם

ח"ו תשתכח התורה מישראל אחזיר אותה בפלפולי)! אמר ליה ר' חייא: אנא עבדי דלא משתכחה תורה מישראל (=השיב

לו ר' חייא: אני עושה שהתורה כלל לא תשתכח מישראל), דאייתנא כיתנא ושדינא (=שהרי מביא אני זרעוני פשתן וזורע אותם)

ומגדלנא נישבי (=ואני קולע מהפשתן שגדל מלכודות) וציידנא טביא ומאכילנא בישראל ליתמי (=וצד אני במלכודות צבאים,

ומאכיל את בשרם ליתומים) ואריכנא מגילתא ממשכי דטביא (=ומעורות הצבאים אני עושה קלף), וסליקנא למתא דלית בה

מקרי דרדקי (ועולה אני לעיר שאין בה מלמדי תינוקות) וכתבינא חמשה חומשי לחמשה יוקי (=וכותב אני על עור הצבאים

² השווה גם למובא בברייתא במסכת סנהדרין (יז, ע"ב): "כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה: בית דין... ומלמד

תינוקות". ראה גם רש"י בראשית מט, ז, וראה חידושי חתם סופר ב"ב כ ע"ב ד"ה 'אלא'.

³ פירוש זה הפוך מהסבר רש"י בסוגייתנו, והשווה לפירושו הנוסף של רש"י בכתובות נ, ע"א. בכתובות ג, ע"א) מבואר שדברי רב נאמרו רק לפני גיל 12,

אולם אחרי גיל 12 יורד האב לחייו של בנו כפי שהתקינו באושא. אמנם ב'סדר משנה' (לבנו של ה'מחצית השקל', בהל' ת"ת ב, ב) כתב שהרמב"ם לא

הזכיר את המובא במס' כתובות משום שסבר שלפי סוגייתנו רב דחה את תקנת אושא והרמב"ם פסק כסוגייתנו (הערת עורך).

⁴ וראה גם בשו"ת חת"ס, חו"מ, סי' צב, ד"ה 'ואעתיק' שהסביר אחרת.

חמישה חומשי תורה לחמישה ילדים, חומש אחד לכל ילד), ומתנינא שיתא סידרי לשיתא ינוקי (=ומלמד אני ששה סדרי משנה לששה ילדים, סדר אחד לכל ילד), לכל חד וחד אמרי ליה אתני סידרך לחברך (=ולכל אחד מהם אני אומר: למד את הסדר שלמדת לכל חבריך), והיינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשה חייא

כמו יהושע בן גמלא כך גם רבי חייא דואג ללימוד התורה של היתומים, אלא שאצל רבי חייא קיים דבר נוסף: הוא מאכיל את היתומים מבשר הצבאים. ר' חייא אינו דואג רק לעולמם הרוחני של היתומים, אלא הוא מקדים לכך את הדאגה למאכלם הגשמי. בכך מתבטאת אהבתו הגדולה כלפי היתומים, ודאגתו לכל צרכיהם. תורתו של רבי חייא נמסרה מתוך אהבה עזה כלפי תלמידיו, היתומים ראו עד כמה רבם אוהב אותם וממילא הם התקרבו אליו עד שהפכו לבני תורה. מערכות החינוך בעולם הכללי הוקמו לפני שנים לא רבות, אך אצל עם ישראל הדאגה הגדולה ללימוד התורה הולידה כבר לפני אלפי שנים את תלמודי התורה, בהם מתחנך הילד מתוך אהבה ומתקרב לתורה הקדושה.

עבור מי נתקנה התקנה:

מדברי הגמרא עולה כי התקנה להושיב מלמד תינוקות נתקנה עבור היתומים:

שבתחלה מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה... התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים...

לכאורה הדבר תמוה: רובם הגדול של ילדי ישראל אינם יתומים, ומדוע יש צורך בתקנה ציבורית עבור היתומים שאינם אלא מיעוט קטן?!

מכאן נוכל ללמוד עד כמה חזקה החובה הציבורית לדאוג ללימוד התורה של הילדים. ציבור צריך לדאוג גם למיעוט שקיים בתוכו, גם לחלשים ולמסכנים. קל וחומר שכך הדבר כאשר מדובר בדאגה לכך שהמיעוט יזכה לעסוק בתורה – דבר הנוגע ליסודות היהדות.

ניתן להסביר את דברי הגמרא בדרך שונה מעט:

שבתחלה מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה... התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים... ועדיין מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך

התקנה להושיב מלמדי תורה בירושלים נועדה עבור היתומים, ומעתה יש לתמוה: וכי מתקני התקנה לא ידעו ש'מי שאין לו אב' לא יזכה לעלות אל מלמדי התורה שבירושלים, כפי שאכן אירע לבסוף?! נראה לפיכך שאלו שלא זכו ללמוד תורה לא היו יתומים שאין להם אב כלל, אלא היו אלה ילדים ש'אין להם אב' המוכן להשקיע מזמנו בכדי ללמדם תורה. יש מהאבות שהתעצלו מלחנך את בניהם לתורה אולם הם לפחות התאמצו להעלות את הבנים לירושלים כדי שהמלמדים בעיר הקודש ילמדו את בניהם. לעומתם היו אבות שהתעצלו אף ממאמץ זה, ומשום כך היה צורך לתקן שיהיו מלמדים בכל עיר ועיר⁵. מדובר לפיכך בתקנה שלא נועדה רק עבור היתומים המועטים, אלא עבור כל אלו ש'אין להם אב' המבין את חשיבות התורה, עבור כל אלו שאבותיהם התעצלו מלהשקיע בחינוכם.

כמות התלמידים בכל כיתה

⁵ כיוון בזה הרב המחבר לתירוצו של בעל 'יואל משה' ב'מאמר לשון הקדש' אות ט.

החובה הציבורית שנתקנה מטילה על הציבור עול כבד: עליו לדאוג להקמת מוסדות תורה, להשיג מורה, למצוא מבנה לבית הספר, ועוד. הרצון לנסות ולצמצם את העלויות מעלה לעיתים 'הצעות יעול' שעלולות לפגוע באיכות הלימוד: ניתן לצרף כמה כפרים יחד ולהקים להם בית ספר משותף, או לצרף כמה כיתות כדי שמורה אחד יספיק לכולם. האם רעיונות אלו אפשריים? לאחר שהגמרא מביאה את תקנת יהושע בן גמלא היא מביאה את דברי רבא העוסק בפרטים אלו:

אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטינן ינוקא ממתא למתא (=אין מביאים תינוק של בית רבן בכל יום מעירו לעיר אחרת כדי שילמד שם תורה, שמא ינזק בדרך, אלא כופים את בני העיר להושיב בעירו מלמד תינוקות), **אבל מבי כנישתא לבי כנישתא ממטינן** (=אבל מביאים את התינוק מבית כנסת אחד לבית כנסת אחר באותה העיר), **ואי מפסק נהרא לא ממטינן** (=ואם יש נהר העובר בין שני בתי הכנסת אין מביאים את התינוק לבית הכנסת האחר, מחשש סכנה), **ואי איכא תיתורא ממטינן** (=אם יש גשר רחב מעל הנהר מעבירין עליו את התינוק מבית כנסת לחבירו, שהרי אין כאן סכנה), **ואי איכא גמלא לא ממטינן** (=ואם הגשר הוא צר, לא מעבירים עליו את התינוק).

ואמר רבא: סך מקרי דרדקי - עשרין וחמשה ינוקי (=מנין התינוקות הראויים למלמד הוא עשרים וחמישה תינוקות), **ואי איכא חמשיין - מותבינן תרי** (=ואם יש חמישים תינוקות מושיבים שני מלמדים), **ואי איכא ארבעין - מוקמינן ריש דוכנא** (=ואם יש ארבעים תינוקות מעמידים עוזר למלמד).

מפשוטות דברי הגמרא עולה שכאשר אין בעיר 25 ילדים הרי שאין חובה לפתוח במקום תלמוד תורה. כאשר יש 25 ילדים די במורה אחד, כאשר יש 40 ילדים חובה לצרף אל המורה עוזר, המכונה 'ריש דוכנא', וכאשר יש 50 תלמידים חובה לחלק את התלמידים לשתי כיתות. כך אכן הבנת בעלי התוספות (והרא"ש):

סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי – אבל פחות מכאן אין בני העיר יכולים לכופף זה את זה להשכיר להם מלמד אמנם מדברי הרמב"ם עולה כיוון שונה:

עשרים וחמשה תינוקות - למדים אצל מלמד אחד, היו יותר על עשרים וחמשה עד ארבעים - מושיבין עמו אחר לסייעו בלימודם, היו יותר על ארבעים - מעמידין להם שני מלמדי תינוקות (רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, ב, ה) לשיטת הרמב"ם (וכך גם שיטת הרמב"ן, הרשב"א, הרישב"א, ועוד) יש לדחוק ולהסביר כך את דברי הגמרא: **"סך מקרי דרדקי [מנין התינוקות המקסימאלי הראוי למלמד אחד] - כ"ה ינוקי, ואי איכא [יותר מ-40 ילדים עד מקסימום] חמשיין - מותבינן תרי, ואי איכא [יותר מ-25 עד מקסימום] ארבעין - מוקמינן ריש דוכנא"** מדוע הרמב"ם אינו מסביר את הגמרא באופן הפשוט, כפי שהסבירו אותה בעלי התוספות?

ייתכן שסברת הרמב"ם בנויה על הנסיון החינוכי הפשוט: לפי פירוש התוספות מורה אחד יוכל ללמד כראוי 30 תלמידים, ואפילו 39 תלמידים, בלי כל סיוע של עוזר. דבר זה אינו מסתבר, כפי שכל מורה יכול להבחין מתוך נסיונו. לפי הרמב"ם יוצא שגודל הכיתה המקסימאלי למורה אחד הוא 25 תלמידים, וזהו אכן מספר המתקבל על הדעת. דברי הרמב"ם מבוססים גם על סברא נוספת: לפי פירוש התוספות יוצא שרק מקום בו ישנם 25 ילדים צריך להושיב בעיר מלמד תינוקות, אולם לפי הרמב"ם הדבר אינו מתקבל על הדעת, שהרי לא ייתכן שעיר בה ישנם 15 או אף 24 ילדים תפקיר את התפתחותם התורנית.

כיצד ישיבו בעלי התוספות על טענות אלו? נראה שיש כאן מחלוקת עקרונית בהבנת התקנה: לדעת בעלי התוספות הציבור אמנם מחויב לדאוג ללימוד התורה של התינוקות, אולם אחריותו מוגבלת: הציבור אינו צריך לדאוג לכל ילד בודד, אלא רק ל'ציבור של תינוקות'. כאשר ישנם ילדים בודדים שצריכים ללמוד אזי הדאגה לכך מוטלת אך ורק על הוריהם (ורק מדין 'צדקה' ראוי לכל אדם לסייע בכך באופן פרטי), אולם כאשר יש בעיר 25 תינוקות ויותר אזי מדובר בצורך ציבורי המוטל על כתפי המערכת הציבורית. גישתו של הרמב"ם שונה: לדעת הרמב"ם חובתנו לדאוג ללימוד התורה של כל ילד וילד, ולכן גם כאשר קיימים בעיר 2 תינוקות בלבד צריכים הציבור לדאוג להושיב במקום מלמד.

דברי הרמב"ם מבוססים על תפיסתו בנוגע לחובתו של כל יהודי ללמד את הזולת תורה:

...קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם'... כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר 'והודעתם לבניך ולבני בניך'. ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאינן בניו, שנאמר 'ושננתם לבניך' ומפי השמועה למדו 'בניך' אלו תלמידיך, שהתלמידים קרויין בנים שנאמר 'ויצאו בני הנביאים'... וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו, ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם... (רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה א-ג)

מי שאינו יודע תורה חייב לשכור מלמד רק לבנו, ולא לילדים אחרים, משום שהאחריות הכספית היא רק כלפי בניו, אולם אדם שיודע תורה חייב ללמדה לא רק לבנו אלא לכל תלמיד הזקוק לכך. לשיטת הרמב"ם לא יעלה על הדעת שעיר שיש בה 20 ילדים לא תדאג ללימוד התורה שלהם, שהרי לשיטתו כל יהודי ויהודי חייב לדאוג ללימוד התורה של כל תלמיד בעולם.

ייתכן לומר שגם בעלי התוספות יסכימו שעל הציבור לדאוג ללימוד התורה של 15 או 24 ילדים, אלא שבמקרה כזה ניתן לשלוח את הילדים ללמוד בעיר סמוכה⁶. כלומר – אמנם הדבר מוטל על הציבור אך כאשר מדובר בעומס כבד מדי אנו מסתפקים באחריות שתוטל על הציבור למנות מלמד משותף לכמה ערים.

מגבלות לתקנה:

כיצד נפסקה ההלכה בנושא? נראה שיש בכך מחלוקת בין הפוסקים:

כ"ה תינוקות, מספיק להם מלמד אחד. היו יותר על כ"ה עד מ' - מושיבין אחר לסייעו בלימודם (שו"ע, יו"ד, רמה, טו)

מדברי השו"ע עולה כי פסק כדעת הרמב"ם, ודלא כשיטת בעלי התוספות. לעומת זאת הרמ"א מביא את שתי השיטות:

הגה: ...יש אומרים דאם אין בעיר כ"ה תינוקות אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד, ויש אומרים דאפילו בפחות מזה חייבים⁷

לפי שיטת הרמב"ם והשו"ע הציבור מחוייב לדאוג ללימוד התורה, אף שמדובר בילדים בודדים. ניתן היה לטעון כי לשיטתם אין כל מגבלה לחיוב זה, אלא שיש לדון בדבר על פי המשך הסוגיא:

מיתיבי: ... מי שיש לו בית בחצר השותפין הרי זה לא ישכירנו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרדי, ולא

לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי (=הרי שאף מלמד תינוקות אינו יכול ללמדם בחצר המשותפת, ודלא כמו שהסביר רבא)? הכא

במאי עסקינן בסופר מתא

מהו 'סופר מתא'? יש ביארו שמדובר בסופר שכותב את השטרות של בני העיר (תוס', רמב"ן, ועוד), אולם רש"י מסביר כי מדובר במלמד תינוקות, ובכל זאת בני החצר יכולים למחות בידו:

סופר מתא - מלמד תינוקות העיר, ומושיב מלמדים תחתיו והוא מורה את כולם איך יעשו, ויש שם קול

גדול

לדברי רש"י יוצא שרק מלמד תינוקות סטנדרטי יכול לפתוח תלמוד תורה בחצר המשותפת, אך כאשר מדובר במלמד התינוקות של כל העיר, שאחראי על כל המלמדים בעיר, הרי שאין הוא יכול לעשות כך, משום שעבודתו גורמת לרעש גדול. משיטת רש"י עולה שגם כאשר מדובר בלימוד תורה יש גבול לנזק שעל השכנים לספוג.

⁶ כיון בזה הרב לדברי שו"ת אמנות שמואל סי' כו, וכן כתב בערוך השלחן (יו"ד, רמה, כה), אך העיר ערוך השלחן שלא משמע כך ברמ"א, וראה גם

בשו"ע הגר"ז (פ"א, קו"א סק"ג) שם משמע שלדעת התוספות בפחות מ-25 ילדים אין חובה לשכור להם מלמד אע"פ שיתבטלו כליל מלימוד.

⁷ בשו"ת אמנות שמואל סי' כו כתב שיש להורות כדעה השניה ברמ"א, שהיא דעת הרמב"ם והשו"ע, אך בשו"ע הגר"ז (הלכות ת"ת, פ"א קו"א סק"ג) שם כתב שנהגו כדעה הראשונה ברמ"א.

מדברי השולחן ערוך עולה כי שיטתו של רש"י לא נפסקה:

שו"ע (חו"מ קנו, ג): יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו:

אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן

סמ"ע: מדסתם, משמע דאינו מחלק ואפילו הן רבים שרי, וכן כתב הטור בהדיא עיין שם, ולא כהרמב"ן

(ב"ב כא, ע"א) שכתב על פי פירוש רש"י דביותר מחמשים והוא מלמד את כולם דאסור

אמנם, אע"פ שדברי רש"י לא נפסקו להלכה, מכל מקום העקרון המונח בדבריו אכן נפסק. כך עולה מדברי ה'לבוש' במקום

(שהובאו בפתחי תשובה, בערוך השלחן, ובעוד פוסקים):

ונראה לי דוקא בני המבוי או בני החצר שדרים יחד במבוי אחד או בחצר אחת ואינם דרים יחד בחדר אחד

או בבית החורף אחד, אבל אותם הדרים בבית חורף אחד כנהוג במדינות אלו מחמת דוחק דירה, נראה לי

ודאי שכל אחד יכול למחות בחבירו אפילו להיות מלמד תינוקות של ישראל תורה באותו בית החורף שהוא

דר שם עמו, שזה ודאי אין דעת רוב העולם סובלתו, ועל דעת זה לא נשתתף עמו בדירה זו, אם לא

שהתנה מתחילה

מדברי ה'לבוש' עולה שישנם מצבים בהם נמנע את לימוד התורה בגלל הנזק הכבד שייגרם לשכנים⁸.

יש ללמוד מכאן עקרון חשוב ביחס ללימוד התורה: אחד הדברים החשובים ביותר ביהדות הוא לימוד התורה. החובה ללמוד אינה

רק חובה אישית ופרטית אלא גם חובה ציבורית לדאוג למערכות חינוכיות שידאגו לכך שכולם יזכו ללמוד. משום כך תיקנו

חכמים בענין זה הלכות מיוחדות: אדם אינו יכול לפתוח בחצר המשותפת חנות, משום שרעש הקונים מפריע לשכניו, אך הוא

רשאי לפתוח בחצר המשותפת תלמוד תורה, אף על פי שהרעש של התלמידים מפריע לשכנים⁹. אדם אינו יכול לפתוח חנות

כאשר הדבר ימוטט את פרנסת חבירו שבבעלותו חנות דומה, אולם אדם יכול לפתוח תלמוד תורה גם אם באותו המקום יש כבר

מוסד דומה – 'קנאת סופרים תרבה חכמה' (ב"ב כא, ע"ב; רמב"ם ת"ת ב, ז). הלכות אלו הם דוגמא ליחס המקודש שיש לנו כלפי לימוד

התורה, אולם כפי שראינו גם לכך ישנם מגבלות - כאשר הדבר מטיל עול כבד על הציבור או כאשר מדובר בהפרעה גדולה מאוד

לדיירי החצר.

הדין שמובא בגמרא מביע עקרון חשוב, אולם יישומו המעשי תלוי בשיקול הדעת ובמצב הנתון לפני הדיין. כך אנו מוצאים גם

לגבי מספר התלמידים בכיתה שמשתנה לפי המצב:

ש"ך (יו"ד רמה, סק"י): היו יותר על כ"ה כו' - ונראה שהולכין בזה אחר המלמד ואחר הנערים, ואם הם

לומדים מעט או הרבה, והכל לפי הענין

פתחי תשובה (יו"ד, רמה, אות ה): בתשובת אמונת שמואל סימן כ"ו... כתב דנראה לו דשיעור כ"ה תינוקות לא

היה שייך רק בדורות התלמוד, מה שאין כן בדורות הללו שנתמעטו הלבבות ואי אפשר למלמד אחד בסך

כ"ה (תלמידים), והלואי שיצא ידי חובתו בסך עשרה, וכל שכן י"ב - פשיטא דהוי בדורותינו ככ"ה בזמן

⁸ וראה בשו"ת 'להורות נתן' (ח"ג, סי' קא) שאם יש בחצר חולה שיצטרך לעקור מדירתו יכול הוא לעכב, ועוד הביא (סי' קב, אות טו, וכן בסי' קד) כעין זה

בענין מצב שבו בגלל רעש התינוקות ירד ערך הדירות באותו בנין או שלא יוכלו להשכיר שם דירות (וראה בזה ב'ערוך השלחן' חו"מ סי' קנו, דין ג, הובאו

בספר 'אמרי יעקב' יו"ד רמה, כב).

⁹ כך שיטת הרמב"ן (ובב"י דייק שכך סובר גם רש"י, ובכנה"ג הביא שכך סובר גם הריטב"א, ובערוה"ש חו"מ קנו, ד דייק שכך גם דעת הרמב"ם), אמנם

לדעת הרבה ראשונים ההיתר הוא לכל דבר מצוה, ולא דווקא ללימוד תורה, וכן פסק בטור ובשו"ע חו"מ קנו, ג.

התלמוד, ולכן הורה בישוב אחד שהיה בו ששה בני בית ויש להם כעשרה או י"ב נערים ואינם רוצים לשכור להם מלמד - דיכולים לכופף זה את זה¹⁰

בימינו מעוניינים לעיתים לאחד מוסדות תורניים, על מנת להזיל את העלות להורים. ניתן לכאורה לטעון שהדבר מנוגד לרוח הגמרא, אולם לפי מה שראינו ישנם מצבים בהם דרישה זאת מוצדקת, שהרי רוב המוסדות נסמכים על סיוע כספי מהמדינה, והרי ראינו שישנם מצבים שיש להתחשב בציבור ובכספו.

---

¹⁰ בספר 'אמרי יעקב' העיר שדברי האמונת שמואל צ"ע, שהרי לפי שיטת התוספות הסיבה שאין שוכרים מלמד לפחות מ-25 ילדים היא משום שהדבר מכביד כלכלית על בני העיר, וממילא צ"ע מה בכך שכיום צריך מלמד לעשרה נערים ומדוע יהיה בזה כדי לשנות את דין הגמרא לפי הבנת התוספות?! ראה גם בערוה"ש (יו"ד, רמה, סוף סעיף כח), ובשו"ע הגר"ז (הל' ת"ת, פ"א, קו"א ס"ק ג).